

Jüri Kuuskemaa gimė 1942 m. Taline, Estijoje. 1960–1965 m. Tartu universitete studijavo istoriją ir meno istoriją. Nuo 1964 m. dirbo Estijos dailės muziejuje, Kadriorgo rūmuose tyrinėtoju, pastaruoju metu užima muziejaus kuratoriaus pareigas. Išleido eilę Estijos kultūrinį paveldą populiarijančių leidinių: knygy, kalendorių bei apie 200 straipsnių. Veda savaitinę radijo laidą „Memoria“ bei organizuoja ekskursijas po Taliną iškiliems miesto svečiams.

Talinas saugo Hanzos sąjungos miesto Revelio palikimą

— J Ü R I K U U S K E M A A

Prieš šimtą metų keli Baltijos pajūrio aristokratai, kalbėdami apie pasaulio pajūrio miestus, ėmė svarstyti, kurio miesto panorama žvelgiant iš jūros pusės pati gražiausia. Apsistojo ties trimis galimais kandidatais – Neapoliu, Rio de Žaneiru ir Reveliu–Talinu. Per paskutinius dešimtmečius Taline išdygo keletas labai aukštų statinių, tačiau miesto panorama iš esmės išsaugojo vientisą vaizdą su daugybe gotikinių ir barokinių bokštų. Galbūt tas miesto vaizdas iš jūros pusės yra reikšmingiausias Talino meno kūrinys. Tam tikru mastu su juo gali konkuruoti tik viduramžiais tapytas paveikslas „Mirties šokis“ Šv. Mikalojaus bažnyčioje.

Miestas nelabai gali pasigirti pasaulio rekordais. Gineso rekordų knygoje jis minimas vos du kartus: tarpukaryje jame buvo distiliuotas 99 proc. grynumo *spiritus vini* ir prekiaujama 90 proc. stiprumo degtine. Iki pat šių dienų dar yra turistų grupių, kurios į Taliną atvyksta pirmiausia tam, kad numalšintų kankinantį troškulį.

Kultūros mylėtojų akyse miestui daugiau garbės turbūt teikia tai, kad tarp 1470 ir 1625 metų Revelyje stovėjo aukščiausias pasaulio pastatas – šventojo Olafo iš Norvegijos garbei pastatyta bažnyčia, o virš jos, 159 metrų aukštyje stiebėsi į dangų iš paaukuoto vario pagamintas vėjarodis. Bokštas tarnavo ne tik „Dievo garbei ir miesto grožiui“, bet ir buvo ženklas laivams (nuo čia iki Suomijos krantų tik 82 km), plaukusiems Suomijos įlanka. Kai kartą trenkęs

žaiibas sudegino milžinišką bokšto stogą, po rekonstrukcijos buvo pastatytas mažesnis bokštas. Šiandien bendras bažnyčios aukštis siekia „tik“ 123,7 metrų.

1997 metais Talinas buvo įtrauktas į UNESCO pasaulio kultūros paveldo sąrašus. Miestas yra išsaugojęs viduramžių Hanzos sąjungos miestų struktūrą ir jai būdingus elementus – tai gatvių tinklas ir aikštės, uostas, rotušė, kunigaikščio arklidės, rotušės vaistinė, gildijų namai, bažnyčios, vienuolynai, miestiečių namai ir sandėliai, Ordino pilis, trys ketvirtadaliai miesto sienos su 28 bokštais, žemės įtvirtinimai. Talinas priklauso prie 130 ypač vertingais laikomų pasaulio miestų.

Talino senamiesčiui tenka vos 0,7 proc. bendro miesto ploto. Ilgiausia senamiesčio gatvė, kuri ir vadinasi Pikk, arba Ilgoji, driekiasi tik 732 m. Todėl visą senamiestį galima apeiti per trumpą laiką.

Didžioji viduramžių pastatų dalis, amsžiams bėgant, buvo daugiau ar mažiau perstatyta ir pakeista.

Mūsų žilagalvis miestas šiandien yra tarsi daugiasluoksnis pyragas prie Baltijos. Kai kurie sluoksniai iškart krinta į akis, kiti slepiasi už naujų statinių arba po jais. Nepatyrusi akis gal ir nepastebės, kiek daug Taline „užkulisinės“ architektūros.

Ne visada pastato išorinį vaizdą galima sieti su jo pastatymo data. Dažnai už vėlyvojo baroko, klasicistinio ar *jugendo* stiliaus fasado slepiasi Hanzos laikų mūras, išsaugojęs autentišką aurą. Net ir tais atvejais, kai pastatai iš esmės modernizuoti, jie stovi siauruose ilguose sklypuose, kurie nuo Hanzos laikų dažniausiai liko nepakitę.

Su architektūra yra panašiai kaip su mada – kiekviena karta nori laikytis krypties, kurią diktuoja laikas. Tad ir Revelio miestelėnai, pirkliai bei amatininkai bent kartą per šimtmetį modernizuodavo ir atnaujindavo paveldėtus namus.

Senamadišką tapybą uždažydavo arba kitaip perdažydavo, perstatydavo židinius ir krosnis, pakeisdavo langus ir duris. Senųjų Talino namų sanavimas ir modernizavimas teikia ne mažiau atradimų negu mokslinė tyrimo ekspedicija. Kartais pasitaiko aptikti gotikinių hipokaustinių krosnių, pastatytų pagal senovės Romos apšil-

dymo sistemas, iš akmens išmūrytų langų kolonų, kurios laikosi ant akmeninių liūtų nugaros, namų ženklų arba savininkų herbų, gotikinių ir renesansinių portalų, paslaptinių laiptų, kuriais – kaip byloja legendos – buvo galima nusileisti į požeminius tunelius, kurie driekėsi po jūros dugnu ir kuriais buvo galima nueiti iki pat Šv. Brigitos vienuolyno.

Iš paslėptųjų lobių dar paminėtini krosnių kokliai ir patalpų lubos iš tašytų pušų ir eglių kamienų. Nuo rąstų ir lentų pašalinus tinko, kalkių ir kreidos sluoksnius, kartais atsiveria spalvoti ornamentai, lubų tapyba, vaizduojanti Olimpo deives ir alegorines temas.

Tikras nuotykis yra pasivaikščioti senamiesčio gatvelėmis, užėti į kiemus ir pasižvalgyti bažnyčių šventoriuose – pamatysime gryniausios gotikos, pajusime Hanzos atmosferą. Žinoma, kiekvienas amžius kažką davė ir kažką atėmė. Sunkios gyvenimo sąlygos švedų ir rusų viešpatavimo metais turėjo ir savo privalumų – gyventojai ne visada galėjo sekti „nauja mada“, buvo priversti išsaugoti „senamadiškus“ pastatus, todėl „užsikonservavo“ senamiesčio centras ir keliolika pavienių pastatų.

Šiandien gotikinių gyvenamųjų namų su būdingais trikampaiais frontonais, sandėlių angomis ir vėjarodžiais, kuriuos laiko budrių akmeninių liūtų letenos, išlikę tik vienetai. O žemutinėje miesto dalyje daugelis namų puikuoja siaurais ir aukštais fasadais, dažniausiai namai stovi tuose pačiuose sklypuose, kuriuose dar tilpdavo ne tik sandėlis, bet ir keli pagalbiniai pastatai – arklidė, karvidė, alaus darykla, kepykla, dirbtuvės, pagalbiniai sandėliai, patalpos, skirtos tarnams, tarnautojams ir keliauninkams. Pasitaikydavo ir patalpų, skirtų namų koplyčiai ar laboratorijai. Žinoma, tikrieji Hanzos sąjungos nariai – stambūs pirkliai, miesto tarybos ir Didžiosios pirklių gildijos nariai – turėjo didesnius sklypus ir gyveno didesniuose namuose negu daugelis amatininkų.

Paskutiniaisiais miesto klestėjimo metais, maždaug 1550-aisiais, Revelis turėjo 7500 gyventojų – 2000 vokiečių, 4000 estų, 1500 švedų, olandų, danų ir kt.

Didžioji gyventojų dalis gyveno už miesto sienos. Bet „pilkosios miesto pelytės“ iš vargingiausių estų ir švedų kilmės gyventojų

sluoksnių glaudėsi mediniuose priemiesčiuose – Fischermai, Peperbahn, Antonisberg (lietuviško „Antakalnio“ atitikmuo – *vert. past.*), taip pat prie Akmenų tilto; jie sudegė apsiausčių metu ir per karus.

SENASIS ESTŲ PAVELDAS

874 m. Zalcburgo arkivyskupas Freygiras sudarė pasaulio žemėlapi. Čia pirmą kartą buvo paminėtas kraštas Rifarrica. Šis iš pasakų kilęs pavadinimas vėliau buvo iššifruotas kaip Rāvala – vienos senos estų apskrities pavadinimas. Sulotyninta šio žodžio forma – Revalia. Vėliau danų ir vokiečių kolonistai tą apskrities pavadinimą „pavogė“ ir jį suteikė pagrindinei apskrities gyvenvietei – uostui ir prekybos centrui, pavadindami jį Revaliu. O pati apskritis Rāvala po to buvo pavadinta Harjumaa arba Harrien.

Senieji estai čia dar vikingų laikais buvo įkūrę uostą, prie jo – prekyvietę, ant kalkakmenių uolų pastatę pilį, iš kurios kontroliavo eismą ir prekybą. Keliai, iš įvairių pusių ėję į uostą ir prie turgaus aikštės, vėliau tapo viduramžių miesto gatvėmis, prie jų buvo pastatyti namai. Taip susiformavo gatvės: Ilgasis Katedros kalnas, Ilgoji gatvė, Šventosios Dvasios, Russ, Kalvių, Vienuolių, Karri ir Riterių gatvės. Pažymėtina, jog pagrindinis kelias į pilį buvo nutiestas vadovaujantis senu estišku pilių statybos principu – kad galėtų apsaugoti nuo iš viršaus lekiančių strėlių, iečių ir akmenų, užpuolikai būdavo priversti skydą laikyti dešinėje rankoje, o kardą kairėje.

DANŲ PAVELDAS

Žydri liūtai Revelio (Talino) herbe primena, kad nuo 1219 iki 1346 m. Revelis buvo karališkasis Danijos miestas, o šiaurinė Estija su Vezenbergo (Rakvere) ir Narvos miestais buvo laikoma Danijos kunigaikštyste, todėl ją puošė valdovo herbas. Miesto teisės Reveliui suteikė jo užkariautojas Danijos karalius Valdemaras II. Tos teisės buvo Liubeko miesto teisių kopija. Deja, to akto data nugrimzdo užmarštin, o miesto dieną Talinas švenčia kasmet gegužės 15-ąją, nes Valdemaro sūnus karalius Erikas Plogpennigas

1248 m. gegužės 15 d. Revelio piliečiams patvirtino tas pačias teises, kurias buvo suteikęs jo „amžinatilį tėvas Valdemaras II“. Nuo to laiko Revelis yra sudedamoji Vakarų Europos teisinės ir kultūros erdvės dalis. Liubeko miesto teisės buvo taip protingai suformuluotos, kad miestiečiai jomis naudojosi (aišku, su pakeitimais) daugiau negu 600 metų. Tik 1870 metais jos buvo pakeistos rusiškomis miesto teisėmis.

O danų nacionalinės šventės diena iki šiol yra pergalės prieš estus diena, kai 1219 metų birželio 15-ąją karaliaus Valdemaro II vadovaujami danai užėmė Lindanise pilį, kurios vietoje vėliau išaugo Revelis. Tai buvo didžiausias danų tautos triumfas, kai tą dieną mūsų pralaimintiems danų kryžininkams iš dangaus nusileido ženklas – jis tapo valstybine Danijos vėliava, žinoma *Dannebrog* pavadinimu – ir danai nugalėjo pagonis estus.

Metai, valdant danams, buvo produktyvūs. Plėtojantis tranzitinei prekybai, išaugo pasaulinio lygio Hanzos sąjungos miestas su jam būdinga visuomenine ir urbanistine struktūra. Miestas turėjo rotušę, gildijų namus, kunigaikščių arklides, pinigų kalyklą, parapijines ir vienuolynų bažnyčias, mokyklas, ligonines.

Iš tikrųjų lygiagrečiai kūrėsi dvi gyvenvietės: viršuje, ant uolų, karaliaus vietininkui ir jo įgulai buvo pastatyta mažoji pilis, šalia – didžioji pilis vasalams, katedrai ir katedros kapitulai; katedroje buvo vadovaujamosi riterių ir žemių teisėmis. Pats Hanzos miestas buvo išsidėstęs žemai. Tai buvo pirklių ir amatininkų autonominis vienetas, pagal Liubeko miesto teisių reikalavimus jį valdė patys miesto gyventojai. Estiškasis miesto pavadinimas „Tallinn“ – miestas slėnyje – iš pradžių buvo taikomas tik žemutinei miesto daliai. Nebūtina pavadinimą aiškinti kaip Tallinn – Taanilinn – Danų miestą. 1881 metais abi miesto dalys buvo sujungtos į vieną administracinį vienetą.

Pasaulietiniai ir sakralinės paskirties pastatai, taip pat sandėliai įvairioms prekėms laikyti jau senovėje buvo statomi iš pilkojo kalkakmenio. Gyvenamuosius namus dažniausiai statydavo iš medžio. Dar 1265 metais karalienė Margarthe Sambiria, vadinama *domina Estoniae* (Estijos motina), vasalams ir piliečiams įsakė

pastatyti apsauginę miesto sieną su vartais ir bokštais. Jos įsakymas buvo įvykdytas. Po 1310 metų siena dar buvo praplėsta lanku aplinkui Šv. Mikalojaus bažnyčią ir Šv. Mykolo vienuolyną. Nuo to laiko 2,7 km ilgio siena išliko nepakitusi. Buvo pastatyti 6 išoriniai vartai, 2 vidiniai – tarp katedros ir Žemutiniojo miesto. Kad būtų galima miestą aprūpinti geriamuoju vandeniu ir pripildyti vandeniu pylimo griovius, nuo Viršutiniojo ežero buvo nutiestas vandentiekis.

VOKIEČIŲ ORDINO LAIKŲ PALIKIMAS – PASTATYTA ANT DRUSKOS

Po 1343 m. Šv. Jurgio naktį įsiplieskusio vietinių gyventojų sukilimo prieš danų ir vokiečių junkerių priespaudą ir baudžiavą Danija buvo priversta tolimąją Estiją parduoti Vokiečių ordinui. 1747 metais Estiją ėmė valdyti Livonijos ordinas, Vokiečių ordino dukterinė atšaka. Ordinui valdant, Estijos žemėje įsivyravo taika. Ramų gyvenimą kartais sutrikdydavo tik jūrų plėšikai, ypač Vitaliaus broliai.

Per Revelį į Rusiją plaukė srautai maišų ir statinių su druska, vynu, švedų silkėmis, metaliniai strypai, vario luitai, norvegų menkės, vokiečių sidabro, alavo ir švino luitai, smulkios prekės iš Niurnbergo, pietų kraštų prieskoniai ir didžiuliai kiekiai audinių iš Gento, Briugės, Londono.

Tarp svabiausių iš Vakarų tranzitu gabenamų prekių buvo ir druska. Ją vežė iš Prancūzijos, Vokietijos, Portugalijos, Prūsijos ir Škotijos. Kai kuriais metais būdavo importuojama daugiau negu 2000 kg vienam žmogui, nors užtekdavo 5 kg. Likusią druską siųsdavo į Novgorodą, Pskovą ir Suomiją.

Pagrindinė šalies eksporto prekė buvo grūdai, ypač rugiai.

Ir rugiai, ir druska paliko itin ryškų pėdsaką Hanzos laikų architektūroje. Smailiastogiai gotikiniai Revelio namai su frontonais buvo statomi kaip gyvenamieji sandėliai – juose žmonėms buvo skirta mažiau vietos negu druskai, rugiams, vašku, kanapėms, linams ir kitoms gėrybėms. Prekių niekada nelaikydavo uoste, tik sandėliuose ir namuose už miesto sienos. Kadangi prekės buvo miesto

gyvavimo pagrindas, jas laikydavo netgi bažnyčių pastogėse. Virš altorių laikyti menkes, dervą ar žuvų taukus nebuvo šventvagystė.

Tarp „rusų prekių“, tranzitu gabenamų į Vakarus, buvo vaškas, išdirbti kailiai, oda, žaliaminiai kailiai, ypač voveraičių kailiukai, kurie tonomis per Revelį buvo gabenami į Vakarus. Į vieną statinę tilpdavo nuo 5 iki 12 tūkstančių kailiukų. Vokiečių Hanzos vardu Talinas valdė Novgorodo Petrihofą, svabiausių prekybos su rytais centrą Rusijoje.

Dar iki Liuterio reformacijos (čia 1524 m.) turtingame miesto sienos apjuostame plote stovėjo tik mūriniai pastatai. Po didžiojo 1433 metų gegužės 11 d. gaisro mieste apskritai buvo uždrausta statyti ką nors iš medžio arba fachverkinės architektūros statinius. Danų laikais statytos mažų koplyčių dydžio bažnyčios buvo išplėstos. Tada išaugo dabartinė Katedra, arba Marijos bažnyčia, vėliau tapusi vokiškai kalbančių Estijos riterių panteonu. Parapijinės Šv. Mikalojaus ir Šv. Olofo bažnyčios tapo puošniai įrengtomis trinavėmis bazilikomis. Visos tos bažnyčios turi daugiau negu po 20 altorių, sidabrinų monstrancijų, šventųjų skulptūrų, relikvijorių, Paskutinės vakarienės atributikos, antepediumų. Dažnai miestas ir atskiri asmenys užsakydavo meno kūrinių iš Liubeko, Antverpeno, Briugės, Briuselio ir kitų miestų. Keletas šios neįsivaizduojamos bažnytinio meno prabangos relikvų dar išlikę, nors daug vertybių buvo sunaikinta Reformacijos metais, uždarius vienuolynus, žuvo gaisrų liepsnose arba dėl abejingumo „popiežiaus stabų skulptūroms“. Verta aplankyti Šventosios Dvasios bažnyčią, viduramžių meno muziejų Šv. Mikalojaus bažnyčioje, rotušę, kur dar išlikę gotikinių altorių ir medžio raižinių. Iš Revelio amatininkų darbų paveldo ypač gausu išlikusių akmenskaldžių darbų – tiek gatvėse, tiek patalpose. Dengtose buvusio Dominikonų vienuolyno galerijose ir arklių malūne buvo įrengti specialūs lapidariumai.

Hanzos areale didelės reikšmės turėjo Šiaurės Vokietijos ir Nyderlandų degtų plytų gotikos įtaka, taip pat Gotlando salos ir net Švedijos Vadstenos architektūros pavyzdžiai. Bet vietiniams Revelio viduramžių meistrams pavyko sukurti ir autentiškų darbų. Revelio

mokyklos pastatas daro dalykiškos, pragmatiškos ir solidžios statybos įspūdį. Storos, gigantiškai grubios ir asimetrinės kalkakmenio sienos, kuriose įmūryta ir iš pajūrio atgabentų granito riedulių, kartais primena uždara tvirtovę, kurioje nedaug angų ir pagražinimų, bet kurioje dominuoja aiškios formos. Tais laikais, kai miestas dar buvo katalikiškas, fasadai buvo papuošti paveikslais ir šventųjų atvaizdais, vėliau jų neliko, neliko ir terasų prie namų su metaliniais suoliukais ir didelėmis reljefais papuoštomis plokštėmis, kuriose buvo pavaizduoti savininkų ženklai, Biblijos personažai ar kitos scenos. Dažniausiai tai būdavo Mergelė Marija, Šventas Jurgis, Kristaus prisikėlimas ar netgi „Puolimas į nuodėmę“ ar „Geležinis žaltys“.

Galime pagrįstai kalbėti apie Talino „gotikinį konstruktyvizmą“, tačiau kartu stebina, kaip paprastas gotikos vertikalumas pereina į gotikinį dvasingumą, viskas veržiasi į dangų, pas mielą Viešpatį Dievą, į amžinybę. Nesutrikdyta ramybė gaubia į dangų besistiebiančias bažnyčių ir rotušės smailes, net ir tas, kurios renesanso ir baroko laikais buvo modernizuotos. „Kodėl mūsų bokštams tinka barokinės viršūnės?“ – kartą retoriškai paklausė estų architektas Ernstas Ederbergas ir tuoj pats atsakė: „Nes jų dvasinė temperatūra vienoda!“

Išorinį paprastumą lėmė ir vietinis atšiaurokas klimatas bei įtempti kolonijinės srities vidaus ir užsienio politikos reikalai. Neverta pamiršti, kad čia pat ir neprognozuojama Rusija, apie kurią dar XIV a. buvo pasakyta: „Tiltas su Rusija yra plonas, lengvai nutrūksta.“

ŠVEDIŠKAS EPILOGAS

Tikrieji Hanzos laikai baigėsi kartu su Livonijos karu (1558–1582). Miestas buvo labai nuskurdęs, nes dėl apgulties ir karo sugriovimų sunyko prekyba. Ne itin padėjo ir tai, kad miestas ir visas kraštas gavo naują, liuteroną, valdovą. Švedų karalius Erikas XIV ir vėlesnieji, iki pat Karlo XII, nuolat su kuo nors kariavo, o Estijai tai reiškė 10 karų metų su trumpais taikos intervalais. Dėl to Revelio miestas beveik „pražioptojo“ renesanso stilių. Ekonomiškai žlugęs

miestas negalėjo sau leisti naujų statinių, o turėjo tenkintis tuo, ką turėjo iš seno, ir galėjo tik kai ką suremontuoti ir atstatyti.

Tad nieko nuostabaus, kad mieste aptinkame tik vieną Nyderlandų manierizmo stiliaus renesansinį fasadą – priešais Juodagalvių riterių brolijos namus. Mados padiktuotų detalių aptinkame tik miestiečių namuose – jos rodo, kad gyventojai stengėsi atsiliiepti į stilių kaitą. Visada buvo mėgstami tašyto akmens darbai. Vidiniai portalai, židinių apvadai, langų atramos ir kolonos pasaulietinės paskirties pastatuose, naujos sakyklos, antkapinės plokštės ir sarkofagai su žmonių atvaizdais nepakeitė statinių išorės, bet suteikė jiems modernizmo elementų. Iš tokių modernių detalių dar pamintini krosnių kokliai, presuoti odiniai sienų apmušalai, raižyti baldai, bronziniai šviestuvai ir kt.

Medinės aštrių gotikinių bokštų smailes imdavo trūnyti arba kartais sudegdavo, trenkus žaibui. Tada jas reikėdavo pakeisti naujomis. Vertingiausias švedų valdymo paveldas – miesto panoramoje išskylantys rotušės, Šventosios Dvasios ir Šv. Mikalojaus bažnyčių bokštų smailes, sukurtos vėlyvojo renesanso ar baroko laikais.

Rotušės aikštėje dar XVII a. viduryje buvo likę ankstesnių karų griuvėsių, ten stovėję pastatai buvo atstatyti 1640–1650 metais. Siaurus fasadų frontonus pakeitė platūs, baroko stiliaus su ankstyvojo klasicizmo elementais – pastatyti Nyderlandų miestiečių namų pavyzdžiu. Tada pamažu ėmė keistis tradicinė gatvių išvaizda. Tarp nedaugelio išlikusių baroko stiliaus rūmų minėtini Rozeno namai Ilgojoje gatvėje (1670 m., šiandien – Švedijos ambasada). Vis dėlto didžioji dalis senų namų su dvišlaičiais stogais buvo restauruoti autentiškai – buvo įstatyti nauji langai su akmeniniais įrėminimais, atkurtos terasos, kai kur dvišlaičiai stogai buvo pakeisti moderniais mansardiniais. Praradusias savo pirmąją paskirtį sandėlių patalpas imta pritaikyti butams.

Aukštą senųjų medžio raižinių kokybę rodo liuteronų liturgijai pritaikytų bažnyčių interjerai ir kilmingųjų epitafijose pavaizduoti herbai.

Nuolat stiprėjanti artilerijos sviedinių šaunamoji galia vertė keisti vertikaliają gynybą iš miesto sienos bokštų, buvo išmūryti išsikišan-

tys apskriti bokštai, palei miesto sieną supilti pylimai, redutai pagal senovės olandų ar italų sistemą, vėliau buvo pereita prie bastiono tipo Vaubano sistemos. 1683–1710 metais buvo pastatyti įspūdingi Ingermanlando, Švedijos ir Skanės bastionai. Bet numatytiems pylimams supilti ir sutvirtinti pritrūko laiko. 1700 m. kraštui ir miestui prasidėjo nauja katastrofa – Šiaurės karas.

RUSŲ VALDŽIOJE

Neatlaikydamas apgulties ir dėl kilusio maro Revelis 1710 metais per Šv. Mykolą kapituliavo. Visos privilegijos buvo atnaujintos, bet iš 8000 piliečio statusą turėjusių gyventojų liko tik 2000. Mieste stovėjo daug tuščių „maro namų“. Prie Nevos žiočių įkūrus naująją Rusijos sostinę, Reveliui teko beviltiškai kovoti su naujuoju prekybos konkurentu, tad miesto padėtis vis blogėjo. Statoma buvo tik Karūnos reikalams – caro ir Rusijos garnizono užsakymu. Tik po 20–30 metų imta atnaujinti miestiečių namus. Po restauravimo kai kurie namai su aukštais dvišlaičiais stogais pasipuošė kukliomis ankstyvojo rokoko stiliaus detalėmis – dažniausiai tai buvo sienų ir lubų tapyba, plafonai, žydrai dažytos krosnys. Atsirado stiuko lipdinių, kurie išstūmė tašyto akmens papuošimus.

Nuo XIX a. pradžios į miestą ėmė atvykti rusų aristokratų – juos čia traukė viduramžių romantika, kuri vyravo gatvėse ir bendrame miesto vaizde. Padėtis pasikeitė po 1820 metų, priėmus naujus miesto statybas reglamentuojančius potvarkius. Bet kokie pastatai turėjo atitikti Rusijai taikomus bendruosius reprezentacinių fasadų reikalavimus. Dėl to atsirado gana „įdomių“ sprendinių, pavyzdžiui, prie siaurų miestelėnų namų fasadų buvo „prilipdyti“ klasicistiniai fasadai, dažniausiai tik vidurinė horizontalių reprezentacinių fasadų dalis. Imta masiškai ardyti ir nuimti senuosius frontonus, o sandėlius pritaikyti butams.

Tuo pat principu keitėsi kiemo fasadų išvaizda – jie buvo rekonstruojami pagal naujųjų stilių – *jugendo*, romantinio istorizmo (*heimato*) ir „suomių moderno“ reikalavimus. Sklypo struktūra ir ritmiškas gatvės suskaidymas dažniausiai likdavo nepakitę, išlikę vienas greta kito siauri fasadai rodo, jog jie statyti Hanzos laikais.

PASKUTINIAI STILIŲ KEITIMAI

Dar tarpukariu, pirmosios nepriklausomybės laikais, keli senamiesčio namai buvo nugriauti ir pakeisti moderniais. Atsirado neoklasicistinių, art deco stiliaus ir santūrių konstruktyvizmo architektūros pastatų. Antrojo pasaulinio karo metais sovietinės oro pajėgos subombardavo 11 proc. senamiesčio, tad sovietų okupacijos metais atsirado sąlygos įvairiems eksperimentams. Galėtume kalbėti apie operetinį „stalinistinį baroką“, „socialistinį realizmą“, netgi apie „stalinistinę gotiką“ ir „sovietinio vampyro“ stilių. Nemalonius ir nykus buvo „Chruščiovo barakų stilius“ (Literatų namai) ir keli stambiaplokštės architektūros namai senamiesčio Russ gatvėje.

Kadangi nuo 1971 metų visas senamiestis, kaip architektūros paminklas, saugomas valstybės, abejotinos vertės naujų pastatų statoma vis mažiau. Vis dėlto iškilo keli postmodernūs namai. Vis daugiau senų pastatų sanuojama, konservuojama ir restauruojama. Turime vilties, kad senamiestyje nebeiškils statinių, ryškiai kontrastuojančių su senąja architektūra.

Pranešimas perskaitytas 2007 m. liepos 18 d.

Iš vokiečių k. vertė Irena Tumavičiūtė